

Munsö kyrka

Rundkyrkan med utsikt över bygden

Det var en gång för mer än tusen år sedan...

Munsö kyrka omgärdas av historiens vingslag. Här berättar golv, väggar och tak om den omsorg människor hade om sin kyrka.

DE ÄLDSTA SPÅREN AV bosättningar som påträffats på Munsö är från järn- och bronsåldern. Flera av storgodsens i området har rötter i yngre järnåldern.

På moränhöjden där Munsö kyrka ligger gick strandlinjen 4-6 meter högre på 800-talet än idag. Då var Munsö en egen ö. Här finns byarnas gravfält med hundratalet förhistoriska gravar före kristendomen. När kyrkan var byggd kunde man färdas dit med båt.

Sedan medeltiden var gården Bona Munsös största gods. När gården nämns för första gången 1185, ägdes den av ärkebiskopen i Uppsala. Möjligt var det han som lät bygga Munsö kyrka för att den skulle fungera som befäst tillflyktsplats för Bonagodset.

Rundkyrkorna i Mälardalen uppfördes just med tanke på försvar. Munsö kyrka är vid sidan om Bromma och Solna kyrkor, mellansveriges enda bevarade rundkyrkor.

Namnet Munsö knyts samman med sundet mellan Adelsö och Munsö. Muns- skulle vara genitiv av mun ”mynning”, d.v.s. Björkfjärden. En annan tolkning är ordet mund ”riktpunkt”.

Munsö kyrka ligger i ett välbevarat sockencentrum med bland annat f.d. prästgården, det klockarbostället, den nedlagda kyrkskolan samt den gamla fattigstugan och handelsboden. Nordväst om kyrkan ligger gården Norrby och öster om kyrkan ligger gården Bona.

Munsö kyrka och kyrkogård är skyddade enligt 4 kapitlet kulturmiljölagen och ligger inom ett område av riksintresse för kulturmiljövården, Munsö AB23.

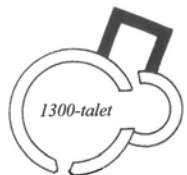

Kyrkobyggnaden

MUNSÖ KYRKA UPPFÖRDES SOM rundkyrka under **1100-talet** på mark som skänktes av kungamakten till ärkebiskopsämbetet i Uppsala. I ett påvebrev från 1185 tar påven Lucius III Uppsala ärkesäte i sitt beskydd, bl.a. huvudgården Munsö.

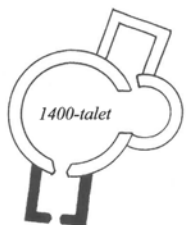

Kyrkan hade då delvis funktionen som försvarsanläggning. På rundhusets vind fanns ett stort rum för skyddssökande människor och deras ägodelar, den såkallade Jungfrukammaren. Ovanför skyddsvåningen fanns en skyttevåning, där man försvarade kyrkan genom skyttegluggar på rundhusets murkrön. Idag finns ingenting kvar av denna översta våning.

Kyrkan ligger i öst-västlig riktning med koret i öster.

Under **1300-talet** uppfördes sakristian i norr.

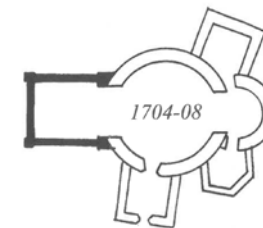
Vapenhuset i söder uppfördes under **1400-talet**, men kryssvalvet av tegel tillkom något senare. Efter en eldsvåda uppfördes det kupolliknande valvet i rundhuset på **1470-talet**.

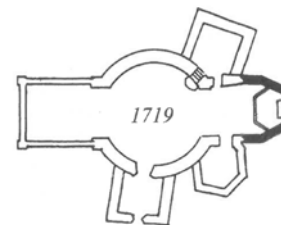
Under stormaktstiden på **1600-talet** sker flera reparationer och ombyggnationer som bekostas av adelsfamiljer på socknens herrgårdar.

Under stora reparationer **1651–58** lagades valven och gravkoret i söder uppfördes för räntmästaren Peder Pedersson Bergenfeldt på Bona. Gravkoret såldes 1719 till familjen Giertta. Förutom kyrkorummets begravningsvapen, ger Gierttas gravkor en tydlig bild av stormaktstidens begravningskick. Här förvaras karolinska harnesk och vapen och svärtade bröstplåtar, som burits i sorgetåget vid Karl XI begravning.

Det var i samband med en reparation **1704–08**, ledd av stadsbyggmästaråldermannen Petter Lindberg, som kyrkans västra tillbyggnad uppfördes, för att stödja den skadade rundmuren. Under orgelkoret inrättades ett gravkor för Johan Nordschöld med familj på Norrby. Vid samma renowering ersattes rundhusets koniska tak med den spånklädda barockhuv rundhuset täcks av idag.

Det nuvarande koret uppfördes efter förslag av kunglige byggmästaren J Möller **1719**, och ersatte då kyrkans äldre, halvrunda kor. Samtidigt vidgades triumfbågen. Under korgolvet inrättades ett gravkor för Elias Adelstierna med familj på Husby.

Inga av kyrkans äldsta takkonstruktioner finns bevarade. Den nuvarande konstruktionen kom till efter 1700-talets ombyggnad. Rundhusets, vapenhusets och sakristians tak är täckta med spån. Koret och tillbyggnaden i väster är belagda med svartmålat plåt. Lanterninen genombryts av småspröjsade fönster med vitmålade snickerier och kröns av en spånklädd spira. Det månghörnade gravkoret är täckt med falsat plåttak, målat i röd kulör och kröns av en kopparkula.

Mot sydost och mot norr genombryts rundhuset av rundbågiga fönster. De fick sin nuvarande form i samband med renoweringen 1856 för att bättre harmoniera med korets och västra tillbyggnadens rundbågiga fönsteröppningar. Gravkoret i söder har äldre glas i blyspröjsar, som är fästade i rödmålad järnplåt.

Interiör

KYRKANS NUVARANDE ENTRÉ leder in via vapenhuset i söder. Den oregelbundet rundbågiga och ensprångiga portalen har en panelbeklädd furudörr. Dörrens järnring är medeltida.

Portalen mellan vapenhuset och rundhuset är kyrkans ursprungliga entré. Endast den nedre delen har kvar den ursprungliga omfattningen av profilerad, grå sandsten. Uppåt avslutas portalen av en spetsbåge, troligen tillkommen under 1300-talet. Porta-

lens innerdörr bevarar det smäckra järnbeslaget från 1300-talet

Det polygonala gravkorets minnesrum täcks av ett sexkappigt valv. Valv och väggar är målade i vit kulör. I minnesrummet är begravnings- och minnesföremål upphängda för familjen Giertta. Från gravkoret leder den medeltida trappan i rundhusets södra mur, vidare upp till vinden och skyddsrummet.

Rundhuset täcks av stjärnvalv från 1400-talets slut. Koret och kyrkans västra del har däremot putsat trätak. Väggar och valv är vitlimmade. I samband med en renovering under 1960-talet fick gångarna nytt trägolv, som numera är belagt med en heltäckningsmatta och korgolvet täcktes med ny kalksten.

Kyrkans äldsta inventarium är dopfunten från omkring 1200 och stod ursprungligen placerad strax innanför kyrkans port. Under reformationen togs den ur bruk och ställdes ut på kyrkogården. Dopfunten är tillverkad av grov, grå sandsten och saknar uttömningshål. Den medeltida fotens nedre del är borta och har ersatts med en ny från stenbrottet i Ekebybergen på Munsö.

Till de medeltida inventarierna hör även fyra träskulpturer från två altarskåp, som tillverkades under 1400-talet. Tre av skulpturerna står idag i nischen bredvid predikstolen.

Kyrkan äger en mässhake från 1500-talet av omönstrad slät grå-ljusblå atlas och en mässhake inköpt 1821 i svart sammet med silverbroderier. Från 1800-talet härstammar ett kalkkläde av svart sammet med silverspets.

Efter reformationen på 1500-talet tas många föremål från den katolska tiden bort. Altarskåp ersätts av oljemålningar, dopfunten tas ur bruk och ställs ut på kyrkogården. Det stora triumfkrucifixet tas bort och triumfbågen vidgas.

De flesta inventarierna i Munsö kyrka är gåvor från förmögna församlingsbor under 1600- och 1700-talen.

Predikstolen tillkom i samband med kyrkans reparation 1651–53, och stod klar 1654. Den tillverkades av snickarmästaren Lars Olsson från Hans Behms verkstad i Stockholm. Den gråmålade predikstolen är dekorerad med ornament och förgyllda figurer som föreställer de fyra evangelisterna och Petrus. Predikstolens ljudtak pryds av donatorernas adliga vapen. Som donator omnämns bl.a. Bergenfelts på Bona.

Kyrkans väggar dekorerats av ett antal ljusplåtar av förtent järnplåt. De tillverkades under 1700-talet och är utsmyckade med blomstermönster och varierande figurframställningar i mitten. I kyrkorummet finns tre begravningsvapen från 1600- och 1700-talen för Adelstierna, Blixenstierna och Nordschöld.

Kyrkans orgel uppfördes 1837–38 av orgelbyggaren Pehr Zacharias Strand och byggdes om 1911 av orgelbyggaren C R Löfvander. Till sitt nuvarande skick har orgeln 6 stämmor som renoverades senast 1981. Den ursprungliga fasaden är bevarad med överstycke i empirestil.

Kyrkorummet fylls av bänkkvarter på vardera sidan om en mittgång. De slutna bänkarna tillkom under 1770-talet, men blev ombyggda 1838 och 1856. Senast byggdes bänkarna om i samband med renoveringen

under 1960-talet. Då sattes även en äldre bänkdörr in, antagligen från den bänkinredning som fanns i kyrkan under 1650-talet.

I samband med 1960-talets renovering tillkom det nuvarande altarbordet med en skiva av en gravhäll över kyrkoherde Nils Olai, död 1618. Altarringen tillverkades under 1730-talet, men ändrades och utvidgades under 1860-talet. Idag finns en glasmålning på altaret, föreställande Kristus på korset. Målningen, som skänktes till kyrkan 1905, omges av ett äldre ramverk från 1719.

Den senaste omfattande renoveringen av Munsö kyrka skedde i två etapper: 2008 för exteriören och 2011 för interiören.

Spåren efter de olika årsringarna visar på människors omsorg om sin kyrka genom historiens lopp. Alla dessa människors insatser och gåvor gör att Munsö kyrka ser ut som den gör idag.

Kyrkomiljön

MUNSÖ KYRKA OCH KYRKOÅRD ligger i ett välbevarat sockencentrum med bland annat före detta prästgården och klockarbostället, den nedlagda kyrkskolan samt den gamla fattigstugan och handelsboden. Kyrkogården omges av hästhagar och åkrar samt en bondgård i söder. Kring hela kyrkogården finns en kallmurad gråstensmur.

Huvudingången till kyrkogården finns i öster. Ytterligare en entré finns på östra sidan, som leder in till den nyare delen av kyrkogården. På en karta från 1630 syns att Munsö kyrkogård redan då var inhägnad av en mur med en något oregelbunden form. En stiglucka har funnits i öster.

Den äldsta delen av Munsö kyrkogård närmast kyrkan fick sin nuvarande utsträckning 1821. Samma år byggdes gråstenskallmuren om och sattes upp från grunden.

På en kulle sydväst om kyrkan står klockstapel, uppförd 1724–28. På stapelns vindflöjel står 1647. Årtalet påminner om en tidigare klockstapel. I klockstapelns hänger tre kyrkklockor varav mellanklockan är från 1500-talet.

På Munsö kyrkogård finns flera gravar med kulturhistoriskt intresse. Här står familjen Redlunds gravvård i granit från 1872. Stenen har slipad framsida och grovhuggen baksida. Runt vården finns fyrkantiga grovhuggna granitstolpar med vildvinsplanteringar och kättingar mellan.

En annan iögonenfallande gravvård är den tillhörande handlaren Magnus Magnusson (1832–1901) med fru Maria Vilhelmina f Behrens (1822–1892). Vården är stor med grovhuggna kanter och har en infälld kopparmedaljong högst upp där Magnusson är avbildad med en dubbel profil.

Familjen Giertta har en gravvård mellan vapenhuset och det Gierttiska gravkoret i söder. Den består av en grovhuggen stående gravsten och två mindre liggande hällar.

Konstnären Olle Nordberg (1905–1986) är begravd på den gamla kyrkogårdens södra sida.

Kyrkogården utvidgades mot söder på 1950-talet efter förslag av Evert Milles. På denna plats anlades 1994-95 en minneslund efter ritningar av Lennart Lundqvists Arkitektkontor AB. Ett tjärat träkors sattes upp 2003 tillverkat och formgivet av Björn Ahlund.

Den 9 maj 2017 invigdes askgravlundens med lysande stenar. Askgravlundens är formgiven av Emily Wade, landskapsarkitekt och Pamela Andersson, konstnär.

Texter, fakta och illustrationer är hämtade från:

Munsö kyrka av Niss Maria Legars Stockholms stift, 2008

Munsö kyrkogård av Martina Berglund Stockholms stift, 2017

Visst kan väggar tala. Munsö kyrka berättar sin historia av Solveig Brunstedt
Munsö kyrkoråd, 2001

Broschuren är sammanställd av Christin Sagnér

I samråd med Marianne Abrahamsson, Thomas Billig, Monika Engelhardt,
Thomas Jacobsén, Ann-Britt Lindberg, Ann-Sofie Kamkar, Henrik Mattsson,
Mårten Mårtensson, Monika Regnfors Sjören och Marie Rickberg

Foto

Stefan Christophs 1-2/13/15-17/20, Swescan 4-5/14/18-19

Tryck

Billes tryckeri

Svenska kyrkan

EKERÖ ADELSÖ-MUNSÖ LOVÖ

SVENSKA KYRKAN, EKERÖ PASTORAT 2019

